

MEHMET ÂKİF ERSOY'UN BİR ŞİİRİNDE KARAMSARLIK VE ÜMİT*

Mehmet SARI**

ÖZET

Türk Edebiyatında yetişen büyük şâirlerden birisi Mehmet Âkif Ersoy'dur. O şâir, yazar, hatip ve aydın insan olduğu için büyüktür. O, "İstiklâl Marşı"nı ve "Çanakkale Şehitlerine" şiirini yazdığı için büyüktür. Onu asıl büyük yapan karamsarlıktan uzak ümit dolu yaşamasıdır. 21 beyitlik bir şiiri vardır ki, baştan sona ümit işlenir. Karamsarlığın kötülüğü anlatılır. İnsanı hayata bağlayan ümitleridir.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Âkif Ersoy, Karamsarlık, Ümit.

ABSTRACT

Mehmet Âkif Ersoy is one of the great poets who grow in Turkish literature. He is great because he is poet, writer, orator and intellectual person. He is great because he wrote his famous poets "İstiklal Marşı" and "Çanakkale Şehitlerine". The important thing that provides his greatness that is his life. He lived far from pessimism and full of hope. He has got a poet with twenty-one couplets. In this poet, from beginning to end, is treated hope and explained badness of pessimism. The thing that connects the human to life is hope.

Key Words: Mehmet Akif Ersoy, Pessimism, Hope.

***

Türk Târîhi kadar derin bir geçmişe sahip olan Türk Edebiyatında yüzlerce şâir ve yazar yetişmiştir. Bunların büyük bir kısmı ya yaşadığı çağda devrini tamamlamış ya da sonraki asırlarda unutulup gitmiştir. Günümüze kadar gelip de "büyük" denmeyi hak edenlerin büyüklükleri ise belirli konularda kalmıştır¹.

Ölümünden bu zamana kadar gönüllerde ve dillerde yaşayan; İstiklal Marşımız söylendikçe de yaşayacak olan Mehmet Âkif Ersoy (1873-1936) unutulmayan büyük şâirlerimizden, ediplerimizden ve aydınlarımızdan biridir. Onun büyüklüğünü gerçek yönüyle tanımak, şiirlerinde ve

* *Türk Kültürü* (Sayı:491-492, Yıl: XLII, Mart-Nisan 2004, s.31) *Dergisi*'nde "Âkif'in Bir Şiirinde Karamsarlık ve Ümit" başlığıyla yayımlanan makale başlık, şekil ve muhtevada yapılan ilavelerle özgün hale getirilmiştir.

** AKÜ Fen Ed. Fak. Öğretim Üyesi.

¹ Makalenin giriş kısmı gençlerin azami derecede yaralanması düşüncesiyle deneme üslubuna yakın yazılmıştır.

konuşmalarında dile getirdiği ülküsünü yaşamak ve yaşatmak hepimizin görevidir. Onu büyük yapan ve unutulmaz kılan sebepler pek çoktur: Baytar Mektebi'ni birincilikle bitirmesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde mebus oluşu; Arapça, Farsça, ve Fransızca'yı ana dili Türkçe kadar güzel konuşması ve yazması; Türkçe'yi kuyumcu titizliğiyle işlemesi ve iki mukaddes şeyden birinin “*din*” diğeri de “*dil*” olduğunu söylemesi;

“Şu bağaz Harbi nedir? Var mı ki dünyâda eşi.

En kesif orduların yükleniyor dördü beşi...”

diye sorarak başladığı ve Türk Milletinin iki yüz elli bin aydınını şehit verdiği Çanakkale Savaşlarını destanlaştırdığı “*Çanakkale Şehitlerine*” adlı şiiri yazması; “*Ya İstiklal Ya ölüm*” duygusuyla yaşamış Türk Milletinin hiçbir zaman esareti kabul etmeyeceğini dünyadaki bütün emperyalist devletlere bir defa daha gösterdiği İstiklal Savaşını kâplerde ve hâfizalarda canlı tutan *İstiklal Marşı*'nı yazması ve ödül olarak verilen parayı almayıp Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne bağışlaması; nazmı kadar nesrinin de mükemmel oluşu; halkı Balıkesir'de, Ankara'da, Konya'da, Kastamonu'da yaptığı konuşmalarla uyandırışı; “*Dârülfünun*”da edebiyat hocalığı, Mısır'da müderrislik yapması; İslamcılık ideolojisinin en kuvvetli temsilcisi olması²; sağlam bir bünyeye sahip olması, iyi bir güreşçi, iyi bir yüzücü ve iyi bir at binicisi olması bunlardan bazılarıdır.

Ama onu asıl büyük yapan ve Müslüman-Türk toplumunda unutulmaz kılan başka unsurlardır. İşte bunları tanımak, gençlere tanıtmak ve yaşamak zorundayız. O, her şeyden evvel samimi bir Müslüman, gerçek bir Türk olduğu; milleti gibi düşündüğü, milleti gibi duygulandığı, milleti gibi yaşadığı; TBMM'de mebus olduğu halde fakir hayatından şikayetçi olmadığı; hayatında suistimali bilmediği; kadın, kumar, içki gibi zevklerden uzak olduğu için büyüktü. O, “*haksızlık karşısında susan dil şeytandır*” inancıyla yaşadığı ve gördüğü her türlü haksızlığa baş kaldırarak:

“Üç buçuk soysuzun ardından zağarlık yapamam.

Hele hak nâmına haksızlığa ölsem tapamam.

.....

Adam aldırma da geç git diyemem aldırırım.

Çiğnerim, çiğnenirim Hakk'ı tutar kaldırırım.”

diye haykırdığı;

² “...Müslüman milletleri kalkındırmak ve birleştirmek sûretiyle Hıristiyan âleminin karşısında bir denge gücü kurmak esâsına dayanan ve Tanzimat devrinin aydınları arasında da rağbet görmüş olan **İslamcılık ideolojisi**,1908'den sonra daha gelişerek, edebiyat alanında, Mehmet Âkif ile en kuvvetli temsilcisini yetiştirdi...” Kenan Akyüz, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, Ankara, 1979, s.157.

*“Ey hasm-ı hakiki, seni öldürmeli evvel
Sensin bize düşmanları üstün çıkararak el”*

sözleriyle cehâlete karşı çıktığı ve onu “*hasm-ı hakiki*” olarak gördüğü; tembelliği sevmeyişi; şiirlerinde sık sık bunlara temas ettiği için büyüktür:

*“Çalış dedikçe şeriat sen, çalışmadın durdun.
Onun hesâbına bir çok hurâfe uydurdun.”*

*Ecdâdını, zannetme asırlarca uyudu;
Nerden, bulacaktın o zaman eldeki yurdu?”*

*“Dünyâ koşuyor, söz mü? Beraber koşacaktın;
Heyhat, bütün azmi sen arkanda bıraktın.”*

.....
*Yer çalışsın gök çalışsın, sen sıkılmazsan otur.
Bunların hakkında bilmem bir bahânen var mı? Dur.*

.....
*Ey bütün dünyâ ve mâfihâ ayaktayken yatan.
Leş misin, davranmıyorsun? Bâri Allah’tan utan.”*

O, cömert olduğu kadar fedâkâr, çalışkan olduğu kadar kanaatkâr dürüst olduğu kadar vefâkâr ve azimli olduğu kadar cefâkâr olduğu;

*“Sayısız mektepler açılmış; kadın erkek okuyor,
İşliyor fabrikalar, yerli kumaşlar dokuyor,”*

beytinde belirttiği gibi muâsır bir Türkiye sevdası çektiği; bunun da eğitimle mümkün olabileceğini bildiği ve:

*“Çünkü milletlerin ikbâli için evlâdım
Marifet bir de fazilet... İki kudret lâzım”*

dediği için büyüktür. O, ilme ve medeniyete hayran olduğu, ancak “medeniyet” adına hareket eden, yurduna akıl almaz vahşiliklerle saldıran, emperyalist batılının gerçek yüzlerini bizlere:

*“Maske yırtılmasa hâlâ bize âfetti o yüz
Medeniyet denilen kahbe hakikat yüz­süz”*

diyerek gösterdiği; bir milletin yükselmesinde birlik ve beraberliğin önemini bildiği ve:

Girmeden tefrika bir millete, düşman giremez.

Toplu vurdukça yürekler, onu top sindiremez”

dediği; hakkı, hukuku savunduğu, doğruluğu sevdiği ve:

“Şudur cihanda benim en beğendiğim meslek,

Sözüm odun gibi olsun, hakikat olsun tek.”

beytiyle en beğendiği mesleğin “*hakikat*” olduğunu söylediği; tertemiz kalbiyle hakka dayandığı ve hakka inandığı ve:

“Cehennem olsa gelen göğsümüzde söndürürüz

Bu yol ki hak yoludur, dönme bilmeyiz, yürürüz.”

“Allah’a dayan, sa‘ye sarıl, hikmete râm ol

Yol varsa budur, bilmiyorum başka çıkar yol”

diyerek bizlere gerçek yolu gösterdiği için büyüktür. O, halkla beraber olduğu, halkı tanıdığı ve sevdiği; “*Seyfi Baba*”yı, “*Küfe*”yi “*Kocakarı ile Ömer*”i yazdığı; köylünün derdiyle hem- dert olduğu ve onun ıstırabını:

“Köylünün bir şeyi yok, sıhhati, ahlâkı bitik;

Bak o sırtındaki mintan bile tiftik tiftik”

.....

“Bir kemik bir deridir ölmedi kaldıysa diri;

Nerde evvelki refâhın acaba onda biri?”

beyitlerinde dile getirdiği; gençliği sevdiği, ona ehemmiyet verdiği ve Müslüman Türk gencinde görmek istediklerini “*Âsım*”da canlandırdığı; bir milletin geleceğinin ilmen, bedenlen, ahlâken mükemmel ve bir gâyeye inanmış gençlik ile aydınlık olacağını bildiği için büyüktür:

“O çocuklarla berâber gece gündüz didinin;

Gidin üç yüz senelik ilmi tez elden edinin!”

“Fen dünyâsında sızan nâ-mütenâhi pınarı;

Hem için hem getirin yurda o nâfi suları”

O, Mısırda’da, Medine’de, Necid’de bulunduğu ve İslâm âlemini yakından tanıyarak gördüklerini ve elemlerini sade bir Türkçe ile dile getirdiği için büyüktür:

*“Ne gördün, Şark’ı çok gezdin diyorlar. Gördüğüm yer yer
Harap iller, serilmiş hânümânlar, başsız ümmetler
Yıkılmış köprüler, çökmüş kanallar, yolsuz yollar,
Buruşmuş çehreler, tersiz alınlar, işlemez kollar,
Bükülmüş beller, incelmüş boyunlar, kaynamaz kanlar
Düşünmez başlar, aldırılmaz yürekler, paslı vicdanlar”*

O, gelecekte ümidini kesmeyen azimli, kararlı uyanık bir gençlik istediği ve devlet-i ebed-müddet ülküsüyle yaşadığı için büyüktür:

*“Devlet batacak! İşte bu öldürdü şebâbı
Batmazdı bu devlet “batacaktır” demeyeydik;
Batmazdı, hayır batmadı, hem batmayacaktır.
Tek sen, uluyan ye’si gebert azmi uyandır.”*

O, burada saymakla bitiremeyeceğimiz daha yüzlerce hasleti yanında bütün hayatı boyunca yarınlar ümitle baktığı ve Yaratan’dan hiçbir zaman ümidini kesmediği için büyüktür.

İşte bu büyük insan, ideal sahibi, dâva adamı, âbide şahsiyet³, aydın kişi; şâir, yazar ve hatip Mehmet Âkif Ersoy’un 21 beyitlik bir şiiri vardır ki, baştan sona ümit üzerine kurulmuştur. Âkif bu şiirini, Yusuf Suresi’nin 87. âyetini referans alarak yazmıştır ki, âyet şiirin başında meâl-i kerîmi ile birlikte verilir⁴. Şiirin sözleri şöyledir:

- 1 *Âtiyi karanlık görerek azmi bırakmak...⁵
Alçak bir ölüm varsa, eminim budur ancak.*
- 2 *Dünyâda inanmam, hani görsem de gözümle,
İmânı olan kimse gebermez bu ölümle:*

³ “...Sanatı zaman zaman dünya şiiriyle boy ölçüşen Âkif, her şeyden evvel iç ve dış âlemi realist bir görüşle ve müşterek bir pota içinde birleştirmesini bilmiş müstesnâ bir şâirdir. Bu yüzdendir ki imân heyecânı ile millî duyguların birleşik mahsulü olan san’atı, onu Türk edebiyatının abide şahsiyetleri arasına sokmuştur...” Samiha Ayverdi, “Mehmet Âkif’in Gayesi”, *Türk Kültürü ve Medeniyeti (Makaleler) I*, A. Ü. Yay., Ankara, 1976, s. 131.

⁴ “Oğullarım! Gidiniz de Yûsuf’la kardeşini araştırınız; hem sakın Allah’ın inayetinden ümidinizi kesmeyiniz. Zira, kâfirlerden başkası Allah’ın inayetinden ümidini kesmez.” Yusuf Sûresi, 12/87 (Bk. Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat*, İnkılâp ve Aka Basımevi, 11. baskı, İstanbul, 1977, s. 207).

⁵ Şiirlerin sonlarındaki sayfa numaraları (Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat*, İnkılâp ve Aka Basımevi, 11. baskı, İstanbul, 1977) ye göre verilmiştir.

- 3 *Ey dipdiri meyyit, “İki el bir baş içindir”,
Davransana...Eller de senin, baş da senindir!*
- 4 *His yok, hareket yok, acı yok... Leş mi kesildin?
Hayret veriyorsun bana... Sen böyle değildin.*
- 5 *Kurtulmaya azmin neye bilmem ki süreksiz?
Kendin mi senin, yoksa ümîdin mi yüreksiz?*
- 6 *Âtiyi karanlık görüvermekle apıştın?
Esbâbı elinden atarak ye’se yapıştın!*
- 7 *Karşında ziyâ yoksa, sağından, ya solundan
Tek bir ışık olsun buluver... Kalma yolundan.*
- 8 *Âlemde ziyâ kalmasa, halk etmelisin, halk!
Ey elleri böğründe yatan şaşkın adam kalk !*
- 9 *Herkes gibi dünyâda henüz hakk-ı hayâtın
Varken, hani herkes gibi azminde sebâtın?*
- 10 *Ye’s öyle bataktır ki; düşersen boğulursun.
Ümmîde sarıl sımsıkı, seyret ne olursun !*
- 11 *Azmiyle, ümidiyle yaşar hep yaşayanlar;
Me’yûs olanın rûhunu vicdânını bağlar*
- 12 *Lânetleme bir ukde-i hâtır ki: çözülmmez...
En korkulu cânî gibi ye’sin yüzü gülmez!*
- 13 *Mâdâm ki alçaklığı bir ye’s ile şirkin ;
Mâdâm ki ondan daha mel’ûn daha çirkin*
- 14 *Bir seyyie yoktur sana; ey unsur-ı îmân,
Nevmîd olarak rahmet-i mev’ûd-ı Hudâ’dan.*
- 15 *Hüsârâna rızâ verme...Çalış...Azmi bırakma;
Kendin yanacaksan bile, evlâdını yakma!*
- 16 *Evler tünek olmuş, ötüyor bir sürü baykuş...
Sesler de: “Vatan tehlikedeymiş... Batıyormuş !*
- 17 *Lâkin, hani, milyonları örten şu yığından,
Tek kol da “yapışsam...” demiyor bir tarafından !*

- 18 *Sâhipsiz olan memleketin batması haktır;
Sen sâhip olursan bu vatan batmayacaktır.*
- 19 *Feryâdı bırak, kendine gel, çünkü zaman dar...
Uğraş ki: telâfi edecek bunca zarar var.*
- 20 *Feryâd ile kurtulması me'mûl ise haykır!
Yok yok! Hele azmindeki zincirleri bir kır!*
- 21 *"İş bitti... Sebâtın sonu yoktur!" deme yılma.
Ey millet-i merhûme, sakın ye'se kapılma.(s.209)*

Pek çok nazmında ve nesrinde ye's ve ümitsizlik gibi kelimelerle karamsarlık üzerinde ısrarla duran Mehmet Âkif "*Ye'is Yok*" başlıklı müstakil bir şiir de yazmıştır⁶. Ancak onun bu hususta en mânidâr eseri, makalemize konu olan şiiridir. Her beyti üzerinde durulacak, düşünülecek, ibret alınacak ve gençliğe tek tek öğretilecek bir eser olan; yukarıda tamamını verdiğimiz Âkif'in 21 beyitten meydana gelen bu şiirinde karamsarlık ve ümit üzerinde durulmuş ve sonunda ümit üstün gelmiştir⁷.

1 "Âtiyi karanlık görerek azmi bırakmak..."

Alçak bir ölüm varsa, eminim, budur ancak"

İstiklal Marşı'na "*Korkma*" diye başlayan Âkif, bu şiirine de "*Âti*" ile başlar ve geleceği karanlık görerek azmi bırakmanın alçak bir ölüm olduğunu belirtir. Bilindiği gibi şekli ne olursa olsun "*Her nefis(can) ölümü tadacaktır*"⁸. Burada insanını aklına, "ölümün alçak olanı var mıdır yok mudur?" diye bir soru gelebilir. Şâir de bu hususta "varsa" diye soruyor ve cevabını yine kendisi veriyor: "*Geleceği karanlık görerek azmi bırakmak*". Geleceğin ne olacağı hususunda Yaratıcı, kimseye fikir beyan etme kabiliyeti vermemiş. Geleceği sadece kendisinin bileceğini buyurur. Durum böyle olunca insanların, içinde buldukları sıkıntılar karşısında "gelecek" hakkında ümitsiz olması, "âtiyi" karanlık görmesi, çalışmayı ve ümidi bırakması alçak bir ölümdür, Allah'a isyandır. Bir bakıma bu durum imânın zayıflığındandır. Gelecek hakkında kendisine bir fikir yürütme kabiliyeti verilmeyen insan, buna rağmen gelecekte ümidini kesiyor ise, Allah'a isyan etmiş, imandan çıkmış ve alçakça ölmüş demektir. Âkif konuya inançtan yaklaşıyor ve muhâtabı olan imanlı insanları uyararak onları, içine düştükleri karamsarlıktan, ümitsizlikten kurtarmak istiyor. Başarıya ulaşmak için

⁶ Bk. *Safahat*, s. 465.

⁷ Bu makalede, söz konusu şiir, şerh veya tahlil edilmeyecek; konumuz olan "karamsarlık" ve "ümit" kavramları açısından değerlendirilecektir.

⁸ "*Küllü nefsin zâikati'l-mevt*" (Her nefis ölümü tadacaktır) Âl-i İmrân, 3/185; Ankebût, 29/57; Enbiyâ, 21/35 (Bk. *Kur'an-ı Kerim ve Meâlî Âlisi*, hzl. A. Fikri Yavuz, İst., 1975).

meşakkate katlanmanın gerektiğini söyleyen Âkif, insanın korkuyu bırakması, azimli olması ve teşebbüsü kuvvetlendirmesi gerektiğini bir başka şiirinde de şöyle belirtir:

“Çok şedâid iktihâm etmek gerektir, doğrudur...

Vehleten âvâre bir seyyâhu yollar korkutur;

Korku, lâkin, azmi teyid eylemek icâb eder” (s.30)

2“Dünyâda inanmam, hani görsem de gözümle

İmânı olan kimse gebermez bu ölümle”

Âkif, bir önceki beyitte geleceği karanlık görerek azmi bırakmanın alçak bir ölüm olduğunu söylemişti. Bu beyitte de imânı olan kimsenin böyle bir hataya düşmeyeceğini, böyle bir ölümle gebermeyeceğini; gözüyle görse bile buna inanmak istemediğini söyleyen şâir, yine imân sahibi inanları uyandırmak ister. “Gebermek” insanın kendi tercihidir ama, imânı olan kimse bu tarz bir ölümü istemez. Zaten bu normal bir ölüm değildir. Şâir de bunu “gebermek” ifadesiyle belirtiyor. Başka bir şiirinde de şöyle der:

“Gebermek istiyorsan, başka; Lâkin, korkarım, yandın;

Ya sen mahkûm iken, sağlık, ölüm hakkın mıdır sandın ?” (s.454)

3“Ey dipdiri meyyit, “iki el bir baş içindir”

Davransana...Eller de senin baş da senindir!”

Şâirin “*Ey dipdiri meyyit*” diye hitap ettiği insan yığını, maddeten yaşayan; yiyen, içen, yatan, kalkan, ancak mânen ölmüş; gelecekte ümidini kesmiş, azmi elden bırakmış bir topluluktur. Normal bir insanın iki eli bir de başı vardır... Eller çalışır, kazanır ve bir başı beslemek, sağlıklı tutmak için yiyeceği ağza kadar götürür. Başı maddeten ve mânen dik tutan, özgür kılan ellerdir. Ayrıca “iki el” ifadesi ile insanların, halkın; “bir baş” ifadesi ile de âdil bir yöneticinin veya vatanın kast edildiği düşünülebilir. Baş yâni yönetici veya vatan tehlikededir. Bunun tehlikeden kurtarılması gerekmektedir. Öyleyse baş düşünecek; fikr edecek, plân yapacak, eller de harekete geçerek başın düşündüklerini yerine getirecek; silah tutacak ve başı veya vatani esir olmaktan veya kesilip ölmekten kurtaracaktır. Bütün bu imkânları Yaratan insana vermiştir. İnsana düşen görev, davranması, harekete geçmesidir. Eller de, baş da insanın olduğuna göre, bunları kullanmak ve kurtarmak insanın kendine kalmıştır. Neyzen Tevfik’in:

“Her ne yap yap becerip izzet-i nefsinle geçin

Kimseden bekleme yardım, iki el bir baş için”

Beyti ile Barış Manço'nun “*Oku Bakayım*” şarkısındaki “*Kaptırmazınlar kimseye kafalarını ve kollarını*” ifadesini de burada hatırlatalım.

4 “His yok, hareket yok, acı yok... Leş mi kesildin?”

Hayret veriyorsun bana... Sen böyle değildin”

Âkif, karamsarlıktan kurtarıp harekete geçirmek istediği topluluğun hassasiyetini biliyor ve bu hassas noktalardan yaklaşıyor. İlk beyitlerde dinden, imândan yaklaşıyordu. Bu beyitte de geçmişten, atalarından, tarihinden, Türklerden yaklaşıyor⁹. Çünkü o biliyor ki bu millet geçmişine, tarihine sıkı sıkıya bağlıdır; atalarına hürmetkârdır... “*His yok hareket yok, acı yok*” ifadesinden sonra “*sen böyle değildin*” sözüyle, “*Senin ataların hissederdi, hareket ederdi ve acı duyardı*” demek istiyor... Bazılarının dediği gibi, beyitteki “*leş mi kesildin?*” ifadesinde Âkif’in, kesinlikle insanlara bir hakareti düşünülemez. Şâir bu ihtimali zaten soru sormak suretiyle ortadan kaldırıyor... “*Olamazsın, olmamalısın*” demek istiyor. Bir önceki beyitte “*Ey dipdiri meyyit*” demişti... İşte “*hissetmeyen, hareket etmeyen, acı duymayan*” maddeten yaşayan, mânen ölmüş bu dipdiri meyyittir... Âkif bütün bu ifadelerle, Müslüman Türk’ün içindeki, külle kaplanmış koru alevlendirmeye çalışıyor; onun hassas noktalarından yaklaşıyor onu harekete geçmesi için tahrik ediyor... Âkif başka eserlerinde de bu konuya âdeta açıklık getirir:

“-İyi ammâ nasıl îkâz edeceksin bu leşi?¹⁰

-Leş değil.

-Leş mi değil?

-Dipdiri...Dalgın, yalnız...

Şimdi kurtarmak için azmedelim, kurtarıyoruz;

Verelim gel de şunun kalbine bir canlı ümîd.

-Ne kolay! Sa’y-i medîd ister ayol, sa’y-i medîd!” (s.410)

Âkif *Safahat*’ındaki “*Durmayalım*” başlıklı şiirinde de çalışmak gerektiği üzerinde özellikle durur ve burada da çalışmayan; tembelliğe, ümitsizliğe düşmüş insanlara yine “*leş misin?*” diye sorar:

⁹ “*Mehmet Âkif’in bahsettiği Türkler; Ertuğrul, Orhan, Osmân, Selîm, Yıldırım, Kanûnî Süleymân gibi ögünülecek devlet adamları; Süleymân Çelebi gibi yüce duyguları dile getiren şâirler; Sînân gibi büyük âbideler bânisi mimârlar yetiştirmiştir.*” Prof. Dr. M. Kaya Bilgegil, *Yakınçağ Türk Kültür ve Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar II*, “Mehmet Âkif’e Dair”, Atatürk Üniv. Yay., Erzurum 1980, s.437.

¹⁰ Bu parçanın değerlendirilmesi için ayrıca bk. Prof. Dr. M. Kaya Bilgegil, *Yakınçağ Türk Kültür ve Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar II*, “Mehmet Âkif’e Dair”, s.438.

*“Yer çalışsın, gök çalışsın, sen sıkılmazsan otur!
 Bunların hakkında bilmem bir bahanen var mı? Dur!
 Mâsivâ bir şey midir, boş durmuyor Hâlık bile:
 Bak tecellî eyliyor bin şe’n-i gûnâgûn ile.
 Ey, bütün dünyâ ve mâfihâ ayakteyken, yatan!
 Leş misin, davranmıyorsun? Bari Allah’tan utan!” (s.31)*

Başka bir şiirinde de şöyle der:

*“Ey, bu toprakta birer na’s-ı perîşan bırakıp
 Yükselen mevkib-i ervâh ! Sakın arza bakıp,
 Sanmayın: Şevk-i şehâdetle coşan bir kan var...
 Bizde leşten daha hissiz, daha kokmuş can var!”(s.199)*

Âkif, Âsım’a seslendiği başka bir şiirinde de âdetâ üzerinde durduğumuz beyitte geçen “*Sen böyle değildin*” ifadesine açıklık getirir:

*“Nerde Ertuğrul’u koynunda büyütmiş obalar?
 Hani Osman gibi, Orhan gibi gürbüz babalar?
 Hani bir şanlı Süleyman Paşa? Bir kanlı Selim?
 Âh, bir Yıldırım olsun göremezsin, ne elîm!*

.....
*Hani orman gibi âfâkı deşen mızraklar?
 Hani atlar gibi sahrâyı eşen kısraklar?
 Hani ay parçası kızlar ki, koşar oynardı?
 Hani dağ parçası milyonla bahâdır vardı?” (s.380)*

Âkif’in, halkı harekete geçirmek ve ümitsizlikten kurtarmak için kullandığı “*Sen böyle değildin*” ifadesinde dile getirdiği geçmişimiz, atalarımız ve tarihimiz, Mustafa Kemal Atatürk’ün Türk Gençliğine söylediği “*Muhtaç olduğun kudret damarlarındaki asil kanda mevcuttur*” sözünde de üzerinde durulan mânevî güçtür.

5 “Kurtulmaya azmin neye bilmem ki süreksiz?

Kendin mi senin, yoksa ümidin mi yüreksiz?”

Âkif bu beyitte de uyandırmak istediği insanlara iki yönden yaklaşır. “*Kendin mi*” ifadesinde milliyet, Türklük düşünülebilir. “*Sen bir Türksün,*

ataların korkak değildi.” der. Bir önceki beyitte de olduğu gibi milliyet açısından yaklaşır... “*Ümidin mi*” ifadesinde ise, imân, inanç açısından yaklaşır. Gelecekte ümit kesilmez çünkü, ilk beyitlerde temas ettiğimiz gibi, gelecek hakkında tek bilgi sahibi Allah’tır. Öyleyse, bilinmeyen bir şeyden ümit kesilmez. Ayrıca Allah’a güvenip dayanan insan gelecekte ümit kesmez. Bu beyitte de şâir, hitap ettiği insanlardan ümitsiz olmadığı için, konuya soru sorarak yaklaşır. “*Senin ümitsiz olduğunu düşünemiyorum*” demek ister.

6“Âtiyi karanlık görüvermekle apıştın ?

Esbâbı elinden atarak ye’se yapıştın!”

Ülke fakirdir ve işgal edilmiştir... İnsanlar ümitsizdir, ama Allah’a güvenmektedirler. Elde silah, asker yoktur. Gelecek insanlara karanlık görünür... İnsanlar ne yapacaklarını bilemez haldedir... Halbuki, yukarıda da belirttiğimiz gibi geleceği karanlık görerek ümitsizliğe düşmek haramdır... Bunun yerine, bu hâle gelişin sebepleri, kurtulmak için gerekli yolları araştırılmalı, karamsarlıktan, ye’sten uzak durulmalıdır. Hitap ettiği topluluğa: “*Geleceği karanlık görerek ne yapacağını bilemez hâle geldin, şaşırдың kaldın... Bu hâle gelişinin sebeplerini bulup çare arayacağın yerde karamsarlığa kapıldın, ye’se yapıştın, ümitsizliğe düştün*” diyor.

7“Karşında ziyâ yoksa, sağından ya solundan

Tek bir ışık olsun buluver...Kalma yolundan”

İçinde bulunulan karanlık tablodan kurtulmak için hazır halde bir ışık, tutunacak bir dal, bir ümit ışığı bulunmayabilir... Buna rağmen ümitsizliğe düşmeden çalışmak, araştırmak, bu durumdan kurtulmak için gerekli ışığı sağından ya da solundan, muhakkak bulmak gerekir... Bu ışık, bu ümit çok az olabilir, ama bu, kurtuluşun başlangıcı, harekete geçişin işaretidir. Önemli olan yoldan kalmamaktır. Bu yol da ülkeyi ve insanları, ümitle aydınlık yarınlara çıkarma yoludur...

8“Âlemde ziyâ kalmasa halk etmelisin, halk !

Ey elleri böğründe yatan, şaşkın adam, kalk!”

Aydınlığa çıkmak için gerekli olan ışık, şartlar, dünyada mevcut olmayabilir ya da yetersiz olabilir. Bu durum karşısında ümitsizliğe düşüp, çıkılan yoldan geri kalınmamalıdır. Muhakkak o ışığı bulmak, halk etmek gerekir... Başka bir alternatif yoktur... Bunun için gerekli olan, harekete geçmektir... Böğre bağlanmış, pısrıkça duran ellerin çözülmesi gerekir... Yukarıdaki beyitlerde “*eller de senin baş da senindir*” demişti... İşte o ellerin bağlı durması doğru değildir; çözülmesi, harekete geçirilmesi gerekir... Benzeri ifadeleri Âkif, “*Ey cemaat-i müslimîn!*” diye haykırdığı halka karşı kullanır “*Siz eliniz, kolunuz bağlı duruyorsunuz, ama zaman*

durmuyor, süfehâ-yı zaman durmuyor! Aranızdaki râbitayı büsbütün kırarak sizi şîrâzesi kopmuş bir kitabın evrâkı gibi perişân etmek isteyenler bakınız nasıl çalışıyorlar, nasıl uğraşıyorlar!”¹¹

9 “Herkes gibi dünyâda henüz hakk-ı hayâtın

Varken, hani herkes gibi azminde sebâtın?”

Âkif’in, üzerinde ısrarla durduğu konulardan birisi, insanların bu dünyâda yaşama hakkı varken, bu hak henüz elinden alınmamış iken, bunun kıymetini bilmeleri gereğidir. Âkif “*Bir gün bu hakkı elinden alabileceklerini düşünerek, çalışmak, kuvvetli olmak zorundasın*” der. “*Başkaları, herkes böyle davranıyor, azimle, sebâtla çalışıyor; sen ise, henüz yaşama hakkına sahipken, çalışmıyorsun...*” demek isteyerek önceki beyitlerle irtibat kurar...Benzeri ifadeleri Âkif başka şiir ve nesirlerinde de şöyle kullanır:

“Dünya koşuyor” söz mü? Beraber koşacaktın;

Heyhât, bütûn azmi sen arkanda bıraktın! (s.470)

“Baksana kim boynu bükük ağlayan?

Hakk-ı hayâtın senin ey Müslüman!

Kurtar o bîçâreyi Allâh için,

Artık ölüm uykularından uyan.” (s.303)

“Beşerin hakka refik olmak için vicdânı,

Beşeriyetle beraber yürümektir şânı.

Yürümez dersen eğer, rûhu gider İslâm’ın;

O yürür, sen yürümezsen, ne olur encâmın ?” (s.418)

***

“Âkil diye ol âdeme derler ki zamânda

Boş durmayarak kesb-i kemâl ü hüner eyler

Gâfil diye o âdeme derler ki cihânda

Dâ’im oturup eski zamâna keder eyler

¹¹ Mehmet Âkif’in Kuran-ı Kerim’i Tefsiri-Mev’ıza ve Hutbeler, hzl. Doç. Dr. A. Abdülkadiroğlu, N. Abdülkadiroğlu, Diyanet Vak. Yay. Ankara, 1997, s. 93.

*Maksad ne imiş bilmeli dünyâya gelişden
Dünyâya gelen sanma ki bir hoş sefer eyler*

*Mazhar olur âmâline eshâb-ı tahammül
İkdâm ise her mukdimi sâhib-zafer eyler”¹²*

Mehmet Âkif, Balıkesir’de Zağnos Paşa Câmî-i şerîfinde yaptığı konuşmada okuduğu “Ey Müslüman” başlıklı şiirine de aynı endişeyle başlar:

*“Cihan altüst olurken seyre baktın, öyle durdun da,
Bugün bir serserisin, derbedersin kendi yurdunda:
Hayat elbette hakkın... Lâkin, ettir haykırıp ihkak;
Sağırdır kubbeler, bir ses duyar da‘va-yı istihkak.”¹³*

Ve şiirinin sonunda şunları söyler:

“Evet biz Müslümanlar cihan çalışırken, didinirken uğraşırken, nâmütenâhi terakkiyat nâmütenâhi inkılâblar geçirilirken uzaktan seyirci sıfatıyla baktık.... Hayat, herkesin hakkıdır. Evet, bütün mahlûkat-ı ilâhiye hakk-ı hayata mâliktir. O halde Allah’ın diğer mahlûkları arasında biz de yaşamakta haklıyız. Lâkin bilirsiniz ki haklı olmak başka, haklı çıkmak yine başkadır. Her hangi bir hak olsun ihkak olunmadıkça sahibine hiçbir menfaat te’min etmez. Bugün hangi milletin mahkeme-i adaletine koşsanız elinizde kuvvetiniz varsa derdinizi duyurabilirsiniz. Yok böyle yapmaz da ağlarsanız; onun hiss-i insaniyetine, medeniyetine ilticaya kalkışırsanız hüsrandan başka bir netice elde edemezsiniz... Milyonlarca mahlûk: -Yaşamak hakkımdır, bu hakkı benden kimse alamaz... diye haykırıp dururken senin, benim gibi bir miskin bir köşede ağlamış, inlemiş merhamet dilemiş... Hiç te’siri olmaz, hatta duyulmaz...”¹⁴

Mehmet Âkif’in bu sözlerini, günümüz dünyasında gelişen olayları gördükçe çok daha iyi anlıyoruz. Söylenenler sanki bugün için söylenmiş gibidir.

10 “Ye’s öyle bataktır ki; düşersen boğulursun.

Ümmîde sarıl sımsıkı, seyret ne olursun!”

Şâir tekrar ye’s mevzuuna döner ve ye’si bir batağa benzeterek buraya düşenin boğulacağını, ümide sarılanın ise kurtulacağını söyler. Şâirin ye’si

¹² Bk. Prof. Dr. M. Kaya Bilgegil, *Yakınçağ Türk Kültür ve Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar II*, “Mehmet Âkif’e Dair”, s.420.

¹³ *Mehmet Âkif’in Kuran-ı Kerim’i Tefsiri-Mev’ıza ve Hutbeler*, s.127.

¹⁴ *Mehmet Âkif’in Kuran-ı Kerim’i Tefsiri-Mev’ıza ve Hutbeler*, s.128-129.

bataklığa benzetmesi mânidârdır. Gerçekten de bataklığa düşen, çırpındıkça daha da batar, kurtulması imkansız hâle gelir. Ye's de öyledir. İçimizde beliren karamsarlık, yeni karamsarlıklar doğurur ve bütün varlığımızı kaplayarak bizi mahveder. İçimizde belirecek küçücük bir ümit ışığı ise gittikçe gelişir, bütün bünyemizin, bütün benliğimizin aydınlanmasını sağlar...

Âkif, girişte de genişçe temas ettiğimiz gibi ye's üzerinde ısrarla durur... Şu sözleri de bu açıdan dikkate şâyândır:

“Ömrün daha en canlı, harâretli çağında,

Çalkanmadayız ye's ile hırman batağında!” (s.301)

“Ye'sin sonu yoktur, ona bir kerre düşersen

Husrâna düşersen, çıkamazsın ebediyyen!” (s.67)

“Bırakın mâtemi yâhu! Bırakın feryâdı;

Ağlamak fâide verseydi, babam kalkardı!

Göz yaşından ne çıkarmış ? Neye ter dökmediniz?

Bâri müstakbeli kurtarmaya bir azm ediniz!

Ye'se hiç düşmeyecek zerrece imânu olan;

Sâde siz derdi bulun, sonra kolaydır derman” (s.182)

“İstibdad” adlı şiirinde de ye'se şöyle temas eder:

“Düşürdün milletin en kahraman evlâdını ye'se...

Ne mel'unusun ki rahmetler okuttun rûh-ı iblise!” (s.86).

Âkif de bir insan olarak gördüğü, yaşadığı, çözümleyemediği problemler, haksızlıklar karşısında zaman zaman feryâd eder; ye'se düşer¹⁵. Bu tamamen çevresindeki mâtemin, ye'sin ondaki tezahürüdür ve bu durumdan imâni, azmi, ümidi sayesinde hemen kurtulur:

“Vefâsız yurd! Öz evlâdın için olsun, vefâ yok mu ?

Neden kalbin kararmış? Bin ocaktan bir ziyâ yok mu?

¹⁵ Âkif'in, bir terki-i bendinin “Âlemde edânîye müdârâdan usandım-Nâ-hak yere takdîr ile gavgâdan usandım” beytiyle başlayan ikinci terki-i hânesinde söyledikleri, Prof. Dr. M. Kaya Bilgegil'e “İkinci terki-i hane, Şâirin düştüğü ye'si ortaya koyuyor.” Şeklinde bir değerlendirmeye sebep olmuştur. Bk. Prof. Dr. M. Kaya Bilgegil, *Yakınçağ Türk Kültür ve Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar II*, “Mehmet Âkif'e Dair”, s. 417, s.420.

*İlâhî kimsesizlikten bunaldım, âşinâ yok mu ?
 Vatansız, hânümânsız bir garibim... Mültecâ yok mu ?
 Bütûn yokluk mu her yer ? Bâri bir "Yok!" der sadâ yok mu ?
 Gitme ey yolcu, berâber oturup ağlaşalım:
 Elemim bir yüreğin kârı değil, paylaşalım:
 Ne yapıp ye'simi kahreyleyeyim, bilmem ki ?*

Öyle dehşetli muhitimde dönen mâtem ki" (s.197)

Âkif, bu sorulara cevabı yine kendisi verir ve "Lâkin bu sefil insanlardan bazılarının kalbinde yıldız gibi parlayan bir ümit var ki o büyük ümit, iman cevheridir. O cevheri havi olmayan paslı yürek de göğüste bir yükür" der:

*"Lâkin bu sefilân-ı beşerden kiminin, var
 Kalbinde bir ümmîd ki encüm gibi parlar:
 İmândır o cevher ki, İlâhî, ne büyüktür...
 İmânsız olan paslı yürek sînede yükür !" (s.21)*

Safahat'ta daha pek çok yerde temas edilen bu konuyu Âkif, nesrinde de dile getirir: "Köy Hocası" başlığıyla *Sebilü'reşad*'da neşredilen makalesinde şöyle der: "Lâkin geçmişe teessüfün hiç fâidesi yoktur; ye'se düşmek ise nazar-ı İslâm'da intiharın ayıdır..."¹⁶.

11 "Azmiyle, ümidiyle yaşar hep yaşayanlar;

Me'yûs olanın rûhunu, vicdânını bağlar

Âkif, bir önceki beyitte ye'sin kötülüğünü anlattıktan ve ümide sarılmak gerektiğini söyledikten sonra burada da hayatta yaşayanların, başarıya ulaşanların azimle, ümitle yaşadıklarını, ye'se düşenin ise rûhunun ve vicdanının bağlandığını, karardığını, tembelleştğini belirtir.

Şâir, ye's zehrine karşı ümit panzehirini devreye sokar ve pek çok şiirinde ve nesrinde azmin, ümidin önemi üzerinde durur: "Azim" başlıklı şiirinde:

*"Karşımda ne görsem "O!" dedim geçmedim asla.
 Aldatsa da tahminimi binlerce heyûla,
 Azmimde fütûr eylemedim, ye'si bıraktım...
 Madem ki dünyâdadır elbet bulacaktım..."(s.66)*

¹⁶ Mehmet Akif Ersoy'un Makaleleri, hzl. Doç. Dr. A. Abdulkadiroğlu-N. Abdulkadiroğlu, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1987, s. 199.

Âkif yıllardan beri bu topluma ümit, ışık gösterilmediğinden de sık sık şikayetçi olup şöyle der:

*“Bir ışık gösteren olsaydı eğer, tek bir ışık
Biz o zulmetleri bin parça edip çıkmıştık.
İki üç yüz senedir serpemiyor bizde şebâb;
Çünkü bîçârenin âfisine îmânı harâb.
Hissi yok, fikri bozuk, azmini dersen: meflûc...
Hani rûhunda o haksızlığa, isyan, o hurûc?*

.....
Şimdi kurtarmak için azmedelim, kurtarıyoruz:

Verelim gel de şunun kalbine bir canlı ümîd”(s.409-410)

Görüldüğü gibi Âkif, ye’sten kurtulmanın tek yolunun kâplerde ümit ışığının yakılması, kâplerin canlı tutulup uyandırılması olduğunu söyler. “Ye’s Yok” başlıklı mânidâr şiirinde de bu hususa temas eder:

*“Lâkin, hani bir nefhası yok sende ümîdin!
“Ölmüş” mü dedin ? Âh onu öldürmeli miydin?*

.....
*Ölmüş dediğin rûhu alevlendiriver de,
Bir parça açılın şu muhitindeki perde.*

.....
*Doğduk “yaşamak yok size!” derlerdi beşikten;
Dünyâyı mezarlık bilerek indik eşikten!*

.....
Kâfi ona can vermeye bir nefha-i imân;

Davransın ümîdin, bu ne haybet, bu ne hirmân ?”(s.465-466)

Âkif, Bayezid kürsüsünden halka seslendiği bir hutbesinde de “...Olan oldu, diye ye’s getirmek, dört ucunu saltırmak akıllı işi değildir. Zaten Müslümanlıkta bu yoktur. İna-yet-i ilâhîden me’yûs olmayınız; sakın ümidinizi kesmeyiniz. Ye’s haramdır...”¹⁷ diye haykırır.

12 “Lânetleme bir ukde-i hâtır ki: Çözülmez....

En korkulu câni gibi ye’sin yüzü gülmez!”

¹⁷ Mehmet Âkif’in Kuran-ı Kerim’i Tefsiri-Mev’ıza ve Hutbeler, s.103.

Âkif bu beyitte “lânetleme” ve yine “ye’s” üzerinde durur. Stkıntılar karşısında azmi ve ümidi elden bırakarak beddua okumak, hâdiselere lânet yağdırmak Müslüman bir insanın işi değildir. Şâire göre lânetleme, sımsıkı bağlanmış, çözümlenmesi imkansız kalbi bağlamış bir zihin düğümüdür; çok kötü bir düşüncedir...Bu beyitte de ye’s, yüzü gülmez en korkulu bir câniye benzetilir. Gerçek Müslüman, bu câni ye’s’e içinde yer vermez. Yine Âkif bir şiirinde şöyle der:

“Ben de rûhumdaki zulmetleri artık koğdum;

En büyük hasmum olan ye’si nihâyet boğdum” (s.174)

13 “Mâdâm ki alçaklığı bir ye’s ile şirkin;

Mâdâm ki ondan daha mel’ûn daha çirkin”

14 “Bir seyyie yoktur sana; ey unsur-ı îmân,

Nevmîd olarak rahmet-i mev’ûd -ı Hudâ’dan,”¹⁸

Şirk, kâfirlik demektir, hatta küfürden daha şiddetlidir. Âkif, burada da ye’s ile şirkin bir olduğunu söylemekle, yukarıda değindiğimiz gibi ye’s düşenin dinden çıkabileceğine temas eder. Azim ve ümit ise îmânın unsurlarındandır. Yine beyitte azim ve ümidin en büyük düşmanının Allah’ın rahmetinden ümit kesmek ve böylece ümitsizliğe düşmek olduğuna işaret edilir. Bir günah olarak addedilen bu duruma karşı şâir, bir sonraki beyitte de yapılacak olanın ne olduğunu söyler.

15 “Hüsrâna rıza verme... Çalış... Azmi bırakma ;

Kendin yanacaksan bile, evlâdını yakma !”

Mehmet Âkif, uyandırmaya çalıştığı, ye’s’e düşmüş Müslüman Türk topluluğuna, onların en hassas oldukları noktalardan yaklaştırmaya devam eder. Bunlardan birisi inançları, îmânları, Müslümanlık idi. Yukarıdaki beyitlerde izah ettiğimiz gibi ye’s, âyet ve hadislerle sabit ki, Müslüman’ı küfre götürür, şirke götürür, dinden îmândan çıkarır. Yine aynı topluluk, geçmişine, atalarına, tarihine bağlı olduğu için bu yönden de yaklaşıyordu... Bu beyitte de, başka bir hassas konu olan “evlâd” sevgisinden yaklaşıyor... Çünkü biliyor ki, geleceği kendilerine emanet edeceği evlâdını bu millet sever, korur... Beyite göre şâir: “Hüsrana rıza verme, razı olma, azimli ol ve çalış... Yok “Bu yaştan sonra ben çalışsam ne, çalışmasam ne” diyecek olursan; kendin yanmayı, ye’s içinde mahvolup gitmeyi istiyorsan bile evlâdını yakma; onlara aydınlık yarınlar bırak.” diyor. Âkif evlâd

¹⁸ Bu iki beyitte “anjanbman (merhun)” üslup özelliği görüldüğü için birlikte ele alınmışlardır. Anjanbman, bir beyit veya bentte anlamın tamamlanmayıp diğer beyit veya bende geçmesidir. Edebiyatımızda daha ziyade Servet-i Fünun devrinde yaygınlık kazanmış olup bir ahenk vasıtasıdır. Bk. *Edebiyatımızda İsimler ve Terimler*, Dr. Arslan Tekin, Ötüken Yay., İst., 1999.

konusunda da çok hassas olup bunu diğer şiirlerinde de dile getirir. “Ye’s Yok” başlıklı şiirinde şöyle der:

“Birleşmesi kabil mi ya tevhîd ile ye’sin ?

Hâşâ! Bunun imkânı yok, elbette bilirsin.

Öyleyse neden boynunu bükmüş, duruyorsun?

Hiç merhametin yok mudur evlâdına olsun ?” (s.465)

“Uyan!” başlıklı şiirinde de aynı konuya temas eder:

“Dehşet-i mâziyi getir yâdına;

Kimse yetişmez yarın imdâdına.

Merhametin yok diyelim nefesine;¹⁹

Merhamet etmez misin evlâdına” (s.303)

Mehmet Âkif, nesrinde de aynı konuya temas eder. Kastamonu kazalarında yaptıkları “Müslümanların Terakkileri İslâm’a Sarılmalarına Bağlıdır” başlıklı konuşmasının bir yerinde: “Kendimize acımıyorsak evlâdımıza olsun merhamet edelim de bütün varını sefahat uğrunda tüketerek arkaya sefaletten başka bir şey bırakmayan rezil mirasyedilere dönmeyelim.”²⁰ diye âdeta yalvarır. Sebilü’r-Reşad’daki bir “Tefsir-i Şerif”inde de “Ey cemaat-i müslimîn, artık Allah için olsun uyanınız; kalb gözüniü, can kulağını böyle sımsıkı kapamayınız...” diye haykırdıktan sonra, yine çocuklarımızı, torunlarımızı düşünmemiz lâzım geldiğini cemaate şöyle haykırır: “Haydi biz, duygusuz mahluklar, bu zilletlerin, bu rezaletlerin hepsine katlanalım: “Üç buçuk günlük hayatın ne değeri var!” diye kendimize teselli verelim de cemâdâtın bile dayanamayacağı haybetler, hüsrânlar içinde geberip gidelim! Lâkin çocuklarımızı, torunlarımızı düşünmeyecek miyiz? Her halkası bir bâttan teşekkül edecek o canlı silsile-i sefaletin kıyamete kadar la’netine hedef olmaya da katlanacak mıyız?”²¹

Bunun için de yapılacak tek iş çalışmaktır. Üzerinde durduğumuz beytin ilk mısraında da “Hüsrana rıza verme... Çalış... Azmi bırakma;” diyordu. Çalışma konusu da, Âkif’in gerek bu şiirinde gerekse başka şiir ve nesirlerinde üzerinde ısrarla durduğu bir mevzudur.

“Durmayalım” başlıklı şiirinde şöyle der:

“Yer çalışsın, gök çalışsın, sen sıkılmazsan otur!

Bunların hakkında bilmem bir bâhanen var mı ? Dur!

¹⁹ İlk baskılarda “kendine”

²⁰ Mehmet Âkif’in Kuran-ı Kerim’i Tefsiri-Mev’ıza ve Hutbeler, s.169.

²¹ Mehmet Âkif’in Kuran-ı Kerim’i Tefsiri-Mev’ıza ve Hutbeler, s.87.

Mâsivâ bir şey midir, boş durmuyor Hâlik bile:

Bak tecelli eyliyor bin şey-i gûnâgûn ile,

Ey, bütün dünyâ ve mâfihâ ayaktayken yatan!

Leş misin, davranmıyorsun? Bâri Allah'tan utan!" (s.31)

Âkif'in Safahat'ında, "Vâiz Kürsüde" başlıklı uzun bir manzumesi vardır ki tamamı sa'y, çalışma teması üzerine kurulmuştur:

"Bakâyı hak tanıyan, sa'yi bir vazife bilir;

Çalış çalış ki, bekâ sa'y olursa hak edilir." (s.253)

"Kamer çalışmadadır, gökle yer çalışmadadır;

Güneş çalışmada, seyyâreler çalışmadadır.

Didinmeden geri durmaz nücûm-ı gîsû-dâr

Bütün alın teridir durmayıp yağan envâr!" (s.255)

"Fakat sevimli bir âheng-i tâm-ı vahdetle

Çalışmadan geri durmaz o muhteşem kütle." (s.257)

"Ziyâ durur mu yâ? Zulmetle dâim yarışır...

Ne varsa hâsılı... Toprak, deniz, bütün çalışır." (s.261)

"Bu harb içinde kazanmaktadır çalışmış olan;

Çalışmayıp oturandır gebertilen, boğulan." (s.263)

"Hayata hakkı olan kimdir anlıyor, görüyor;

Çalışmayanları bir bir eliyle öldürüyor!" (s.264)

"Küçülmeyen azametler, sürekli umranlar...

Eder neticede sa'yin tecessümünde karar." (s.264)

"Nedir bu meskenetin, sen de bir kımıldasan a!

Niçin kımıldamıyorsun? Niçin? Ne oldu sana?

Niçin mi? "Çünkü bu fânî hayâta yok meylin!

Onun neticesidir sa'ye varmıyorsa elin." (s.266)

“Çalış dedikçe şeriat, çalışmadın, durdun,
Onun hesâbına birçok hurâfe uydurdun!” (s.268)

“Elin kolun tutuyorken çalış, kazanmaya bak!
Ki artığınla geçinsin senin de bir yatalak.” (s.274)

“Hulâsa hepsi çalışmak, yorulmak isteyecek,
Fakat çalışmak için önce şart olan: istek
O yoksa hangi vesileyle biz ilerleyelim?
Sıkıntısız mütefennin, üzüntüsüz âlim.” (s.276)

“Onun da çaresi elbirliğiyle gayrettir.
Çalışmanın o kadar feyzi var ki; hayrettir!” (s.280)

Mehmet Âkif, gerek *Safahat*'ında, gerekse hutbelerinde ve makalelerinde ne zaman ye'sten bahsetmiş, onun kötülüğünü anlatmaya çalışmış ise, hemen peşinden sa'ydan, çalışmadan söz etmiştir. Demek ki ye'sin panzehiri sa'ydır. Karamsarlığa düşmemek için insanın çalışması gerekir: Süleymaniye Kürsüsü'ndeki bir hutbesinde şöyle der: “Ye'se düşmeye kimin hakkı var? Kim ne yapmış ki mükâfatını bekliyor? Hangimiz ne yaptı ? Karşımızdaki akvam, vazife hissinden başka bir de fedâkârlık hissiyle mütehassis oldular. Gece gündüz çalıştılar; hem de cansiperâne çalıştılar. Bizde hani sa'y, hani mücadele, hani azim ? Hiç biri yok; hiç bir şey yok! Dünya durmuyor, beşeriyet durmuyor, bütün milletler alabildiğine gidiyor! Biz uyurken onlar uyanıktılar; biz otururken onlar geceli gündüzlü çalışıyorlardı.”²²

Fâtih Câmî-i Şerîfi'ndeki hutbesinde de yine çalışma üzerinde durur: “Şimdi madem ki yer çalışıyor, gök çalışıyor; yerleri ve gökleri yaratan Allahu Azîmü's-şân, o Faâlü'n-limâyürid olan Allahu Azîmü's-şân yaratmaktan bir an fârig olmuyor; sen nasıl âtil, bâtil oturuyor da hayat umuyorsun ? İşte bütün kâinatı gördük; hiç bir yerde, hiç bir zerrede sükûn var mı, atalet var mı ? Öyleyse sana emeksizce yaşamak, çalışmaksızın nâil-i meram olmak hakkını, böyle bir ümidi kim veriyor?”²³

²² Mehmet Âkif'in Kuran-ı Kerim'i Tefsiri-Mev'ıza ve Hutbeler, s.121.

²³ Mehmet Âkif'in Kuran-ı Kerim'i Tefsiri-Mev'ıza ve Hutbeler, s.108.

16 “Evler tünek olmuş, ötüyor bir sürür baykuş...

Sesler de “Vatan tehlikedeymiş... Batıyormuş!”

Bilindiği gibi baykuş, harap olmuş virâneliklerde öter... Hatta halk arasında baykuşun ötüşü uğursuzluk telâkkî edilir. Üzerinde durduğumuz şiirde buraya kadar insanların ümitsiz, karamsar, tembel olduklarından dem vurulmuştu. İşte bu beyitte de, ümitsiz insanların içinde buldukları evler “tünek”e, insanlar da “baykuş”a benzetilmiş. Bu insanlar, vatanın içinde bulunduğu duruma öyle ilgisiz ve yabancıdır ki, vatanın bu durumunu kendileri fark etmemiş, üçüncü ağızdan duymuşlar ve bu yüzden “*Vatan tehlikedeymiş... Batıyormuş...*” deyip dururlar²⁴. Tıpkı baykuşun uğursuz uğursuz öttüğü gibi... Sadece laf üretirler, iş üretmezler, çalışmazlar... “Gece” demek olan “tün”den türeyen “tünek”, kuşların veya tavuk, ördek gibi evcil kanatlıların üzerinde tünedikleri dal, sıvık veya yuvadır. Bu tür hayvanlar, güneş batar batmaz kümeslerine çekilirler. Onları yakalamak, avlamak kolaydır artık. Bu beyitte de, geleceğin karanlık görülmesi, güneşin batması (ümitsizlik) olarak düşünülürse, bu ümitsizliğe düşenlerin de akşam olur olmaz hemen tüneyen tavuklar gibi olduğu söylenebilir. Yine tünek hayvanları, tünedikleri yere tehlike yaratacak bir hayvan girse, gece bir tehlike ile karşılaşsalar sadece bağırlar, çağırırlar; karşı koyamazlar, kaçamazlar... Bağırma yerine, tehlikeye karşı koymayı düşünmezler... Ümitsiz, karamsar insanlar da böyledir... Vatan için sadece “*tehlikedeymiş, batıyormuş*” diye bağırlar.

Âkif, “gece”, “bağırma” ve “baykuş” ifadelerini başka şiirlerinde de sıkça kullanır:

*“Gündüz insan sesi duymaz, gece görmez bir ıfık,
Yolcu haykırsa da baykuş gibi çılgık çılgık”* (s.379)

*“Viranelerin yaşçısı baykuşlara döndüm.
Gördüm de hazânında bu cennet yurdu!
Gül devrini bilseydim, onun bülbülü olurdum;
Ya Rab, beni evvel getirseydin ne olurdu!..”* (s.565)

“Mehmet Ali’ye” adlı şiirinde de şöyle der:
*“Lâkin, ben o âhengi ne duydum, ne duyurdum!
Yıktım koca bir ömrü de, baykuş gibi, geçtim,*

²⁴ “...Âkif, kalabalığın sade kelimelerini değil, deyimlerini, benzetmelerini, ifâde hattâ bütün cümlelerini dahi almaktan çekinmez.” Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri I*, “Süleymaniye Kürsüsünden Bir Parça”, İstanbul, 1975, s.169.

Kırk beş yılın eyyâm-ı harâbında oturdum.

Sen, başka ufuklar bularak, yüksele durdun;

Ben, kendi harâbemde kalıp, çırpınadurdum!” (s.457)

Âkif, baykuş gibi (uğursuz uğursuz) “*Vatan tehlikedeymiş, batıyormuş*” diyenlere Süleymaniye Kürsüsü’nden de şu cevabı verir: “...Böyle yalnız “*Vatan tehlikede!...*” “*Din tehlikede!...*” demekle iş bitmez. *O tehlikenin evvelâ dâiresini, sonra da çaresini düşünmeli, felâketi adamakıllı hissetmeli. Fakat bizde his kalmamış. Bizde duygu kalmamış...*”²⁵

Zağnos Paşa Câmî-i şerîfinde yaptığı bir konuşmada da, büyüklerimizin bizi hep karamsar, ümitsiz yetiştirdiklerine temas eder; “-*Sakin azminize fütür getirmeyiniz!*”...*Evet, böyle diyeceklerdi. Lâkin demediler. Bilakis yüz binlerce halk bu devletin batacağına kâil idi....*”²⁶

17 “Lâkin, hani milyonları örten şu yığından,

Tek kol da “yapışsam...” demiyor bir tarafıdan!”

“*Vatan tehlikedeymiş, batıyormuş*” diye feryâd eden, (baykuş gibi öten) milyonların içinden tek bir kolun dahi, batmakta olan vatanın bir tarafından tutmaya çalışmadığını söyleyen şâir, insanların sadece laf ürettiğini, kuru kuru feryad ettiğini, çalışanın, azmedenin bulunmadığını dile getirir.

Süleymaniye Kürsüsü’ndeki bir konuşmasında Âkif, yine aynı konuya şöyle temas eder: “*Başımıza gelen bu felaketler evvelce görülmez bir şey midir? Vallahi değildi... Vallahi hepimiz biliyorduk. O kadar bağırdık, çağırdık: Din gidiyor, Vatan gidiyor, dedik... Kim dinledi? Hiç birimiz aman gitmesin, tutalım, diye el uzattık mı? Vallahi uzatmadık...*”²⁷.

18 “Sahipsiz olan memleketin batması haktır;

Sen sâhip olursan bu vatan batmayacaktır.”

Hepimizin bildiği, veciz bir söz hâline gelen bu beyitte de Âkif, bağırmanın, çağırmanın yerine çalışmak, hareket etmek gerektiğini söyledikten sonra, hiçbir şeyin sahipsiz olamayacağını, sahipsiz olan memleketin batmayı hak edeceğini, halbuki insanların vatana sahip çıkmaları, batmaması için bir tarafından tutmaları halinde onun batmayacağını, kurtulacağını müjdelere ve insanlara azmi, çalışmayı, ümidi aşılamağı ister.

²⁵ Mehmet Âkif’in *Kuran-ı Kerim’i Tefsiri-Mev’ıza ve Hutbeler*, s.123.

²⁶ Mehmet Âkif’in *Kuran-ı Kerim’i Tefsiri-Mev’ıza ve Hutbeler*, s.131.

²⁷ Mehmet Âkif’in *Kuran-ı Kerim’i Tefsiri-Mev’ıza ve Hutbeler*, s.121.

19 “Feryadı bırak, kendine gel, çünkü zaman dar...”

Uğraş ki: telâfi edecek bunca zarar var”

Önceki beyitlerde de belirtildiği gibi görülmüştür ki, feryâd etmekle bir yere varmak mümkün değildir. İnsanların uyanmaları, kendilerine gelmeleri gerekir... Daha fazla feryâd etmeye zaman yoktur... Telâfi edilecek bunca zarar vardır ve hemen harekete geçmek icap etmektedir... Başka bir şiirinde Âkif, aynı mânâda, millete şöyle seslenir:

“Zevke dalmak şöyle dursun, vaktiniz yok mâteme!

Davranın, zîra gülünç olduk bütüin bir âleme,

Bekleşirken gökte yüz binlerce ervâh, intikam;

Yerde kalmış, na’şa benzer kavm için durmak haram!

Kahraman ecdâdınızdan sizde bir kan yok mudur?

Yoksa: İstikbâlinizden korkulur, pek korkulur!” (s.312)

Yeri gelmişken, ulu önder Atatürk’ün yukarıda da verdiğimiz “*Muhtaç olduğun kudret damarlarındaki asil kanda mevcuttur.*” sözü ile Âkif’in “*Kahraman ecdâdınızdan sizde bir kan yok mudur?*” mısraının anlamca ne güzel benzerlik gösterdiğini belirtelim.

20 “Feryâd ile kurtulması me’ûl ise haykır!

Yok, yok! Hele azmindeki zincirleri bir kır!”

Şâir bu beyitte biraz daha yumuşar, sakinleşir... “*Feryâd etmekle vatanın kurtulması mümkün değildir... Eğer feryâddan umut bekliyorsan, feryâd ile kurtulacağını sanıyorsan haykır!... Ama bunun fayda etmediğini gördük... Sen azmindeki zinciri kırmalısın, karamsarlığı atıp harekete geçmelisin, çalışmalısın...*” diyor. Başka bir şiirinde de Âkif, ağlamanın, feryâd etmenin çare olmadığını şöyle belirtir:

“İslâmı elinden tutacak, kaldıracak yok...

Nâ-hak yere feryâd ediyor: âcize hak yok! (s.214)

“Umar mıydın?” başlıklı şiirinde de şöyle der:

“Sen ey bîçâre dindaş, sanki bizden hayr ümîd ettin;

Nihâyet ye’se düştün, ağladın, ağlattın, inlettin,

Samîmî yaşlarından coştı rûhun, hercümerc oldun;

Fakat, mâtem halâs etmez cehennemler saran yurdu” (s.456)

21 “İş bitti... Sebâtın sonu yoktur!” deme, yılma,

Ey millet-i merhûme, sakın ye’se kapılma.”

Âkif, yirmi bir beyitlik bu şiirinde baştan sona kadar halkı uyandırmak, karamsarlıktan kurtarmak, çalışmaya yönlendirmek ister. Amacına ulaşmak için de yer yer kızdığı, insanları tahrik ettiği olur. İnsanların en hassas noktalarından; dininden, milliyetinden, geçmişinden ve evlâd sevgisinden yaklaşır... Bu son beyitte de yine onlara ümit verir ve muhakkak karamsarlıktan kurtulmaları gerektiğini belirtir.

Vatanın içinde bulunduğu durumu görüp de “*Sabretmenin, çalışmanın, sebâtlı olmanın ne faydası var, iş işten geçti*” deme, sakın, ümitsiz olma, yılma... *Ey mânen ölmüş millet, sakın ye’se, karamsarlığa kapılma... Karamsarlık, gelecekte ümit kesmek haramdır... Çünkü geleceği yalnız Yaratan bilir... Sana düşen görev azmetmek, çalışmak, çalışmak, çalışmaktır...*” diyor. Şiirin birinci beytindeki mânâyı burada tekrarlıyor ve karamsarlığa düşmemek gerektiğini, Allah’tan ümit kesmemek icap ettiğini söylüyor.

Şiirin başından sonuna kadar geçen ifadeleri şöyle bir kıyaslayalım. Şâir şiire “*âtiye karanlık görme*” olumsuz, ümitsiz ifadeyle başlar ve şiiri “*sakın ye’se kapılma*” olumlu, ümitli ifadeyle bitirir... Olumlu ifadeleri anlatabilmek için şiirde kullanılan olumsuz ifadeler şunlardır: *Âtiyi karanlık görmek, azmi bırakmak, alçak ölüm, gebermek, ölüm, meyyit, his, acı, hareketli olmamak, leş kesilmek, azimsizlik, ümitsizlik, yüreksizlik, apışmak, ye’se yapışmak, eller böğürde yatmak, şaşkın adam, ye’s, batac, düşmek, boğulmak, me’yûs olmak, lânetlemek, cânî, yüzü gülmemek, alçaklık, şirk, mel’un, çirkin, seyyie, nevmîd, hüsrân, yanmak, tünek, baykuş, vatan tehlikedeymiş- batıyormuş demek, sahipsizlik, batmak, feryâd, iş bitti demek, sebatsız olmak, millet-i merhûme.*

Bütün bu olumsuz ifadelere karşı şiirdeki olumlu ifadeler de şunlardır: *Azimli olmak, imanlı olmak, dipdiri, iki el bir baş için, davranma, esbâba sarılma, ziyâ, ışık, yoldan kalmama, halk etme, kalkmak, azminde sebatlı olmak, ümid, sınıksız sarılma, azim, ümid, yaşamak, rahmet-i mev’ûd-ı Hudâ, rıza vermeme, çalışmak, azmi bırakmama, evlâdını yakmama, yapışmak, sahip olmak, batmamak, kendine gelmek, uğraşma, zincirleri kırma, yılmamak ve ye’se kapılmamak.*

Özetleyecek olursak, Âkif’in bu çok mânidar şiirinde tek bir gaye vardır. İnsanları, düştükleri karamsarlıktan kurtarmak. Bu sebeple şiire “*Âti’yi karanlık görerek azmi bırakmak*” olumsuz mısraıyla başlanmış (çünkü milletin içinde bulunduğu tablo olumsuz görünmektedir) ve şiir “*sakın ye’se kapılma*” olumlu ifadeyle bitirilmiştir. (Çünkü Allah’tan ümit

kesilmez, karamsarlık haramdır). Şiirin yazılmasında referans alınan ayette de Allahü teâlâ, ancak kâfirler topluluğunun ümidini kestiğini buyurur²⁸.

Bütün bunlar göz önüne alındığında, karamsarlıkla ümidin ele alınıp ümidin üstün çıkarıldığı Âkif'in bu şiiri, özellikle gençlerin karamsarlığa düşmemeleri; hayata, çalışmaya sıkı sıkıya bağlanmaları için onlara okutulup öğretilecek bir eserdir²⁹.

KAYNAKÇA

- ABDULKADİROĞLU, Doç. Dr. Abdulkerim-ABDULKADİROĞLU, Nuran (hızl), *Mehmet Âkif'in Kur'an-ı Kerim'i Tefsiri-Mev'ıza ve Hutbeler*, Diyanet Vak. Yay. Ankara, 1997.
- ABDULKADİROĞLU, Doç. Dr. Abdulkerim-ABDULKADİROĞLU (hızl), *Mehmet Âkif Ersoy Hakkında Yazılanlar*, MAE. Fikir ve Sanat Vakfı Yay., Ankara, 1989.
- ABDULKADİROĞLU, Doç. Dr. Abdulkerim-ABDULKADİROĞLU (hızl), *Mehmet Âkif Ersoy'un Makaleleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1987.
- AKYÜZ, Kenan, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, Ankara, 1979.
- ARSLAN, Dr. Tekin, *Edebiyatımızda İsimler ve Terimler*, Ötüken yay., İst., 1999.
- AYVERDİ, Samiha, "Mehmet Âkif'in Gayesi", *Türk Kültürü ve Medeniyeti (Makaleler) I*, Atatürk Ün. Yay., Ankara, 1976.
- BİLGEGİL, Prof. Dr. M. Kaya, *Yakınçağ Türk Kültür ve Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar II*, "Mehmet Âkif'e Dair-IV Şiirler-", Atatürk Ü. Yay., Erzurum 1980.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi, Ankara, 1993.
- DÜZDAĞ, M. Ertuğrul, *Safahat Tetkikleri*, Med Yay., İst., 1979.
- ERSOY, Mehmet Âkif, *Safahat*, İnkılâp ve Aka Basım., 11. baskı, İstanbul, 1977.
- KAPLAN, Mehmet, *Şiir Tahlilleri I*, "Süleymaniye Kürsüsünden Bir Parça", Dergah Yay., İstanbul, 1975.
- KUNTAY, Mithat Cemal, *Mehmet Âkif*, S. Lutfi Kitabevi, İst., 1939.
- Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yay., İst., 1978.
- ÖZTÜRKMEN, Neriman Malkoç, *Mehmet Âkif ve Dünyası*, Altınok Mat., Ank., 1969.
- YAVUZ, A. Fikri (hızl.), *Kur'an-ı Kerim ve Meâlî Âlîsi*, İstanbul, 1975.

²⁸ Ey oğullarım! Haydi gidin de Yûsuf'la kardeşinden iyice araştırarak haber ediniz. Allah'ın lütfundan ümidinizi kesmeyiniz; çünkü Allah'ın lütfundan, ancak kâfirler topluluğu ümidini keser." Yusuf Sûresi, 12/87 (Bk. *Kur'an-ı Kerim ve Meâlî Âlîsi*, hızl. A. Fikri Yavuz, İst., 1975).

²⁹ Geçmiş, ye's, tembellik, çalışma, azm, ümid, sebât, "neme lâzım"çılık vb. mevzuların bir arada değerlendirilişi hususunda bk. Prof. Dr. M. Kaya Bilgegil, *Yakınçağ Türk Kültür ve Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar II*, "Mehmet Âkif'e Dair", s.434-458.

